

Književnost.

Fr. Milčinski: Ptički brez gnezda. Povest. Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1917. — Ko so v Petrogradu v začetku prejšnjega stoletja prvič predstavljali slavno Gogoljevo komedijo »Revizor«, se je vse smejalo, tudi car Nikolaj I. sam, na koncu veseloigre je pa bridko vzdiknil: »Moj Bog, kako žalostno je v naši Rusiji!« Tako se godi nam, ko čitamo Milčinskega povest: smejemo se, da nam solze stopajo v oči, na koncu povesti pa moramo tudi mi vzdikniti: »Moj Bog, v kolikih nevarnostih živi naša uboga mladina, zlasti mestna!« Dejansko sočutje s to mladino, velika ljubezen do nesrečne, zanemarjene mladine je pisatelju narekovala to povest. Povest hoče nas vse, ves slovenski narod vzdramiti in opozoriti na najvišjo nalogo našo: na vzgojo mladine. Če je res vsaka nova knjiga — kakor duhovito pravi dr. Detela — motenje javnega miru, so »Ptički brez gnezda« brez dvoma taka knjiga.

Oči odprite
in videli boste roj solzan —

tako nam povest molče kliče. »Stoletje otrokovo« so po vsem svetu pred vojno zvali 20. stoletje, hoteč s tem reči, da se bomo v 20. stoletju predvsem brigali za vprašanja vzgoje. S tem vprašanjem se prav temeljito bavi naša povest. Nje ideja je nekako ta: blagor otrokom, ki imajo skrbne stariše! ubogi otroci pa, ki jih stariši ali nalašč ali iz nevednosti napak vzgajajo ali pa se za vzgojo sploh nič ne zmenijo! To je — kakor rečeno — vodilna misel povesti; umetnik pa mora misli dati kri in meso. Kako je naš pisatelj to dosegel? Qui bene distinguit, bene docet — kdor zna dobro ločiti, zna dobro učiti. Na treh rodbinah nam živo kaže tri različne načine napačne vzgoje: pri Kocmurjevih oče sam daje sinu slab zgled in ga popolnoma skvari; čevljarski mojster Pirc ima do desetega leta sinčka v »reji«, potem mu z neusmiljenim pretepanjem hoče vtepti ljubezen do starišev; pri Jerajevih imata oče in mati za »narod« toliko dela, da ne utegneta za otroka nič storiti. Ti trije dečki pobegnejo od starišev, zapustijo gnezdo, ker domača hiša ni bila gorko, ljubeče gnezdo zanje, bili so torej od mladih nog takorekoč — ptički brez gnezda. Deležni niso bili v nežni dobi, ko mlado bitje najbolj koprni po ljubezni, roditeljske skrbi in ljubezni. Ne iz krvi, ampak iz skrbi in trpljenja brsti materinska (in otroška) ljubezen. (Str. 153.)

Velika je hudobija, katero ti trije ptički storé (tatvina), velika pa je tudi pokora, katero pretrpé. Tako mladi, pa že tako pokvarjeni — »tantillus puer, tantus peccator« (tako majčken deček, pa že tako velik grešnik) bi skoro vzdiknil s sv. Avguštinom — ali je to mogoče? Pisatelj nam tako podrobno riše in dušeslovno utemeljuje tisto padanje in propadanje na polzki poti npravne skvarjenosti, da popolnoma uvidevamo: do tega je moralo priti. Najbolj je pokvarjen Kocmurjev Stanko. Pa kako, zakaj pride tako daleč? Mati je sicer dobra, moli, joka zaradi fanta, ga svari, toda oče je tisti, ki ga popolnoma spridi: otroka uči beračiti, hvali mu lepo življenje v Gradiški (v zaporu); smeje se sinovim lumparijam (str. 54); fant začne kaditi, gumbe rezati in krasti manjšim dečkom, v gledišče pride med igralce, da predstavlja »morje«, ne pride zvečer o pravem času domov, prenoči v policijski stražnici, kjer se snide z očetom, se pred policaji norčuje iz starišev, laže, trpinči živali, grize, popada kot pes, kolne kar v treh jezikih in dobi za to torto (tudi taki veseljaki pomagajo vzgajati!). — Kaj čuda, da ptiček popolnoma dozori? Jabolko ne more pasti daleč od jablane! — Jerajev Milan je po naravi zelo dober otrok, ima veselje do knjig, je hvaležen, vdan stari pestunji Jeri, a ker roditelja prav nič ne pazita nanj, začne čitati povesti o Indijancih, sanjariti o Kaliforniji in je takoj pripravljen za beg iz očetove hiše. Dobrega srca je tudi tretji deček, Tonček, dober do ljudi in živali; ali svojim starišem je tuj, ker se do desetega leta nista zmenila zanj; mojster Pirc ga pretepa: fant zbeži dvakrat iz gnezda. — Ko nam je pisatelj narisal temno stran zanemarjene mladine, nam kaže potem tudi svetlo: vsi trije dečki se poboljšajo, ker jih izmodri nekaj življenje (lakota, ravnatelj Šparenblek, zapor), nekaj pa premišljena, dobra vzgoja (Jeraj se drži doma, Pirc pusti fanta pri teti na kmetih in se še sam preseli za njim, Kocmurjev Stanko pa pride v Turin k salezijancem). — Kaj naj rečemo o formalni, umetniški strani naše povesti? Pisano in pestro je vsakdanje življenje zunaj nas in tako se nam kaže tudi v tej knjigi: nebroj prizorov, nebroj oseb, ki vplivajo na mlade duše. Večji del povesti se godi v stari Korenovi hiši v Ljubljani, tam v Trnovem, na Mirju nekje, potem pa: v Mestnem logu, v raznih gostilnah in gostilniških vrtovih, policijskih stražnicah, pred sodiščem, v prisilni delavnici, celo v gledišču, dalje: na Dolenjskem (dom Tončkove tete, gospe Jerajeve), na cesarski cesti Ljubljana—Brezovica—Vrhnika—Logatec (cirkus Šparenblek) — Planina — Postojna — Št. Peter—Ilirska Bistrica—Reka; pa Št. Peter—Trst. Tudi nebroj

oseb nastopa: v Kocmurjevi rodbini štirje, oče in mati, šestnajstletna hči Mici ali »Irma« ali »general Radecki« imenovana, in nje — ušivke! — štirje oboževalci (str. 49) ter nesrečni Stanko; hišni posestnik Brtoncelj s hlapcem Jako; v rodbini Jerajevi: gospod, gospa, Milan, stara, zvesta kuharica in pestunja Jera, Milanu duševna mati; v rodbini Pirčevi: roditelja, Tonček, vajejenec Peter; stari, zmešani posestnik Korén s svojim psom sultanom, ter njegova prismojena hči Nanča; Jerajkini sorodniki, pridna kmetijska rodbina; stari učitelj Frankè tam na kmetih, s fizičlovko; stara Rozala, ki pripoveduje Tončku pravljice; »ta kratka Marjanica« v Ljubljani s svojimi kvartami; pobalin Likar in lažnivi fant Janez Mlakar; žandarmi in policaji; »ravnatelj« »amerikanskega« cirkusa »gospod« Šparenblek in njegova družina (in konj); nadstražnik Kobilica; gostilničarji in natakari; gledališki intendant; korar Mejač; policijski komisar, preiskovalni sodnik, Jerajev dobri šef, odvetnik dr. Šipelj s kopico otrok. Vse te osebe nastopajo, govoré. Ali je morda katera vendarle odveč? Za nobeno se ne bi mogli odločiti, da bi jo črtali, tako so vse upravičene, vse — kakor velika simfonija — oznanjajo eno in isto misel: starši, briga jte se za svoje otroke, odrastli, ne kvarite s svojim zgledom otrok! Kjer ni solnca in ljubezni v hiši, tam je žalost, hiranje in ladinje. Dasi je dejanje zelo razpleteno, je vendar vse enovito. Torej tudi umetniška stran nam nudi čisto veselje. (Edinole Milanovo vedenje napram materi, ki je že toliko časa ni videl, se nam ne zdi dovolj utemeljeno.) Vso povest preveva ljubezniv humor, kar je gotovo redke, redke pisateljski dar; zna pa biti pisatelj tudi resen, pretresljiv (ponižanje Jerajev!), ginljiv (n. pr. stara Jera pride po Milana v Trst). Sodbo avtorjevo o kaznilnicah, prisilnih delavnicah, narodnih veseljah odobravamo. Zlasti pa bi podčrtali besede pametnega dr. Šiplja (str. 69). — Bodoči pisatelji imajo v knjigi lep zgled, kako se dobra knjiga spiše: nekaj snovi dà služba, akti, zaslišavanja, največ pa — neumorno opazovanje življenja.

Gosp. pisatelj je našemu narodu storil veliko dobro delo; naj bi izborna knjiga počasi, s premislekom čitalo vse, staro in mlado, zlasti pa roditelji in vzgojitelji.

Jož. Debevec.

Fran Milčinski: **Tolovaj Mataj** in druge slovenske pravljice. S 15 risbami Ivana Vavpotiča. 1917. V četrtem letu vojne — da bi bilo zadnje — in vojna zadnja! Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani. Natisnila »Narodna tiskarna«.

Po sedmih letih je priredil Milčinski v »Tolovaju Mataju« svojo drugo zbirko pravljic in jo izdal vsebinsko in oblikovno v okviru prve. Milčinski redigira v okusu svoje prav posebno izrazite pisateljske osebnosti. Dobro mu je znan pravljčni zaklad, akribistično se je poglobil v tipičnost narodnega jezika, vpeljal je v slovstvo nekaj ljudskih rečenic v okusu Gasparijeve ornamentike. Njegova pravljica je sijajna in popolna, če jo čitaš glasno. Vsak drobec zase je umetniški. Celotna redakcija pa ni popolna, ni ubrana v enem zvoku, enem čuvstvu, v eni barvi in je tako izšla, kakor je nastala, neprisiljeno zbrana v načinu starih faccij, Ezopovih basni in Freunfeldovih pravljic. V bistvo pravljice se Milčinski ni do dna poglobil,

On ne loči med naivno grotesko mita in romantičnim misticizmom srednjeveške balade. Če je uspela »Mlada Breda« ali če se je posrečil »Trdoglav« (Pravljice 1910), ni se motiv Lenorin v »Mrtvem ženinu«. So balade s pravoistviti mita in pravljčnosti. So balade, ki so po svoji krščanstvenosti diametralno nasprotje mita. Romantiko prenašati v obliko pranaivnosti, ni prav in je tudi proti tradiciji. Strokovnjaško ni redigiranje pravljic poleg basni, legende in burk. Pia fraus je ureditev literarnih in indogermanskih motivov (Mataj, Muk i. dr.) v »slovenske« pravljice, kamor ne sodijo niti »Budalci«, pač najboljše dosedanje slovenske burke (Schwänke). To in samo to je hiba Milčinskega nove zbirke, ki ima vse druge vrline, vsebinske in oblikovne: konkretnost, ki prehaja že rahlo v karikaturu in grotesko, lastno ljudski in otroški duši, naivnost prikazovanja, jasnost pripovedovanja, sočnost domače govorice in figure, mnogoličnost motivov in bogato snovnost, zajeto ali iz narodne naivne pravljčnosti ali pa iz zaklada slovenske balade in narodne pesmi. Milčinski je izpričal tudi izredno bogato fantazijo. Lahkotno in neprisiljeno je ustvaril celo vrsto analognih motivov, drugod je stare srečno presadil in tako oživil in osvežil. Kdor bo naivno užival knjigo, jo bo užil v polni meri. Težje bo otrok razumel umetnost ilustratorjevo, čigar fantazija je samostojna poleg pisateljeve, katero izpopolnjuje in komentira posebno izrazito na str. 9, 66, 87, 96.

Dr. Ivan Pregelj.

Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1918. Dr. Debevec je nekoč zapisal, da bi odbor Mohorjeve družbe, ki urejuje Koledar, moral imeti Dionizijevo uho za vse potrebe našega naroda. Vendar nas tudi letošnji koledar uči, da tega čuta v odboru ni. Razen obširnega in dobrega pregleda vojnih dogodkov, ki ga je napisal dr. Vinko Šarabon, ter razprave Fr. Regallyja o »Novih določbah zasebnega prava« objavlja le dva nekrologa (Cesar Franc Jožef I. in Poslanec Povše), kratek življenjepis novega cesarja in cesarice, iz hrvaščine prevedeno razpravo o jetiki ter nekaj neznatnih leposlovnih drobtin. Ali v Celovcu res ne slišijo, »kaj se toži, se zdihuje po slovenskih kočah in hišah«? Ali tam niso opazili, kako se hkratu v naših potrtih prsih tudi upanje budi, in ali ne vedo, da nam je treba opore in potrdila? O najvažnejših rečeh, o katerih ima mohorjan pravico iskati pojasnila v koledarju, ne bo letos v njem našel ničesar; če bo po koledarju ustvarjal svojo sodbo o svetu, ne bo zvedel več, kot da se narodi iz neznanega vzroka vojskujejo ter da nosi avstrijsko krono druga glava, in če bo s koledarjem v roki razmišljal o sebi, bo pač sklenil, da je vse v redu in prav.

Kaj je vzrok, da tožbe na Mohorjevo družbo kar nečejo utihniti? Če smo pravični, moramo tajniku priznati, da vsi očitki niso utemeljeni. Razumljivo je na primer, da se odbor na tiste, ki nabožne knjige kar vprek zavračajo, ne more ozirati; pameten človek ve, da nam je verska izobrazba in pravna okrepitev vsaj toliko potrebna, kakor kaj drugega. Tudi je delo, ki ga mora odbor opraviti, težko: iz javnosti sliši mnogo zabavljanja, iniciativnih misli pa malo; godnih rokopisov se rodi vsako leto pičlo število in na vsem Slovenskem je le nekaj mož, ki bi sploh mogli mohorja-